

ლოვანი ისაა, რომ ნასკვაურიძე დახოცილ ლეკებს ხელებს არ აჭრის, „ხევსურეთ წესად არ არსო“. როდის გადავარდა ხევსურეთში მოკლული მოპირდაპირისთვის მარჯვენის მოჭრის ტრადიცია, ამაზე ვერაფერს ვიტყვით ვერც მე და ვერც სხვა. ვერც იმას იტყვის ვინმე, თუ რა გზით გადავარდა იგი ხევსურეთში – თემური სასამართლოს დადგენილებით თუ თანდათანობით, სახელოვან მეომართა მიბაძვით? მთავარი ისაა, რომ ალუდას მიერ ჩათესილმა ერესის ბაქტერიამ იბარტყა და შედეგად გამოიღო იმ „ცოდვა-ბრალით მონათლული სამართლის“ უარყოფა, რასაც პირველმა ალუდამ გამოუცხადა ბრძოლა. ნასკვაურიძის დროს კი იგი საბოლოოდ გადავარდნილია.

ბატონო გიორგი, ეს უნდა დანეროთო! - ერთდროულად მომმართეს ნინომ და ციცინომ, როგორც კი თხრობა დავამთავრე. ხოდა დავწერე. გული კი მეთანაღრება: იქონიებს კი ეს დანერილი რაიმე გავლენას ვაჟას პოემის ლიტერატურული გააზრებისას, თუ როგორც ჩემი თაობის კავკასიათმცოდნეობის კუმირი, აკადემიკოსი არნოლდ ჩიქობავა იტყოდა, „Этим науке не холодно, не тепло“.

ანა ხარანაული

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თარგმანის ტექნიკა და ენის შესაძლებლობები

(პირობითი წინადადებების გადმოტანის მაგალითები ლევიტელთა წიგნის ქართულ თარგმანებში)

იმის შესახებ, თუ რამდენად დიდი, უფრო ზუსტად, განმსაზღვრელი როლი ჰქონდა თარგმანს ქართული მწიგნობრული ენის ჩამოყალიბებაში, არაერთხელ თქმულა (იხ. დანელია 1998; მელიქიშვილი 1975, 1999). უკვე ეფრემ მცირე აღნიშნავდა თავის კოლოფონებში იმას, თუ როგორ აიძულებდა თარგმანი ენას, რომ ამოქმედებინა თავისი შესაძლებლობები და გაემდიდრებინა ისინი, თუ როგორ ითვისებდა ან უკუაგდებდა ენა მისთვის უცხო ენობრივ კონსტრუქციებს (დობორჯგინიძე 2012:80-91); სწორედ ამიტომ, თარგმანის ცალკეული ენობრივი მონაცემის კვლევა დედანთან მიმარებაში საშუალებას გვაძლევს, ჯერ ერთი, უფრო ღრმად გავიცნოთ ქართული ენის ბუნება, დიაქრონიაში გავადევნოთ თვალი ახალ წარმოებებს სინტაქსისა თუ მორფოლოგიის სფეროში, მეორე მხრივ კი, სწორად გავიგოთ კონკრეტული ტექსტის შინაარსი.

ქართველ პირველ მთარგმნელებს განსაკუთრებულ სირთულეს ბერძნული ენის სინტაქსის ფორმალური ასახვა უქმნიდა. განსაკუთრებით რთული იყო ეს ბიბლიის თარგმნის შემთხვევაში, რადგანაც ქართული ჯერ არ იყო ნავარჯიშები უცხოენოვანი რთული სინტაქსური კონსტრუქციების ასახვაში და, გარდა ამისა, თავად ბიბლიის ბერძნული წარმოადგენდა სირთულეს ენობრივი თვალსაზრისით: ებრაული და ბერძნული სინტაქსის ეს ნაზავი უცხო იყო თავად ბერძნული ენისთვისაც – გასხვავდებოდა ბერძნულენოვანი ლიტერატურის ნატიფი სინტაქსური კონსტრუქციებისაგან, იყო მოუხეშავი, ბუნდოვანი და ზოგჯერ გაუგებარიც კი. ამრიგად, ბიბლიის ქართველი მთარგმნელი ერთდროულად

ორი ენის – თარგმანის ენისა და ორიგინალის ენის პრობლემებს ეჭიდებოდა: მას უნდა სწორად გაეანალიზებინა ორიგინალის ენისთვის უცხო სინტაქსური კონსტრუქციები, უნდა განეჭვრიტა ებრაულ-ბერძნულ სამოსში გახვეული ტექსტის აზრი, უნდა გამკლავებოდა საკუთარი ენის გამოუცდელობას და ფორმალური და სემანტიკური ადეკვატურობით აესახა დედანი.

მიუხედავად იმისა, რომ პირველმთარგმნელთა მიერ შექმნილი არაერთი სინტაქსური კონსტრუქცია, რომელიც თავდაპირველად უცხო იყო ქართული-სათვის, შემდგომი მთარგმნელების და მწერლების მიერ ხშირი გამოყენების შედეგად „ნებად ბუნებითად“ (ეფრემ მცირე) იქცა ქართულისთვისაც (დობორჯგინიძე 2012:89), მაინც რჩებოდა ისეთი სინტაქსური მოდელები თუ ამ მოდელების კერძო შემთხვევები, რომლებიც ისევ პრობლემატური იყო ქართველი მთარგმნელისათვის. იმას, თუ როგორ ვითარდებოდა ენა, როგორ ჩნდებოდა ახალი შესაძლებლობები, კარგად აჩვენებს ელინოფილური ეტაპის თარგმანები და, განსაკუთრებით, ე.წ. გელათური თარგმანების შეპირისპირება ადრეულ ქართულ თარგმანებთან; მაგრამ ამავე თარგმანების ურთიერთშეპირისპირება იმასაც ნათელყოფს, თუ რამდენად გადაჭარბებულია, ან, უფრო ზუსტად, რამდენად ზედმეტადაა განზოგადებული აზრი ძველი თარგმანის ე.წ. თავისუფალი ხასიათის შესახებ. ამის საილუსტრაციოდ განვიხილავ ერთი სინტაქსური მოდელის – პირობითი წინადადების გადმოტანას „ლევიტელთა“ წიგნის ძველქართულ ვერსიებში. ამასთან, შევხები სხვა სინტაქსურ კონსტრუქციებსაც თუ ქართულისათვის უცხო ფრაზეოლოგიას, რომელიც გზადაგზა შეგვხვდება პირობით წინადადებებში.

წინასწარ ვიტყვი, რომ გელათელ მთარგმნელებს წინ უდევთ ძველი თარგმანი, სავარაუდოდ, ოშკური ტიპისა და იქ, სადაც მათ ეს თარგმანი აკმაყოფილებთ, უცვლელად ტოვებენ ტექსტს. შესაბამისად, ყოველი ცვლილება გელათურ თარგმანში გააზრებულად და პრინციპული ხასიათისად უნდა მივიჩნიოთ, ხოლო ყოველი უცვლელად დატოვებული ტექსტი – იმ მაქსიმალურ სიახლოვედ ორიგინალთან, რომლისთვისაც შეეძლო მიეღწია ქართულ ენას და გელათელ მთარგმნელს.

პირობითი წინადადებები

პირობითი დამოკიდებული წინადადება ლევიტელთა წიგნის ენის ერთ-ერთი მთავარი მახასიათებელია: ღმერთი მოსეს უყენებს პირობებს და აფრთხილებს იმის შესახებ, თუ რა მოხდება ამ პირობების შესრულების ან არშესრულების შემთხვევაში. ამ კონსტრუქციის წინადადებების სირთულე, მრავალფეროვნება და ინტენსიური გამოყენება ნოყიერ და საინტერესო მასალას წარმოადგენს როგორც სეპტუაგინტას, ისე მისი თარგმანების სინტაქსის თავისებურებებზე დასაკვირვებლად.

ჰომეროსიდან მოყოლებული, კლასიკურ ბერძნულ ლიტერატურაში პირობითი დამოკიდებული წინადადება სემანტიკური თუ ფორმალური მრავალფეროვნებით და გამოყენების სიხშირით ხასიათდება (Kühner/Gerth 463-488; Schwyzer 682-688). გვიანელინისტურ ხანაში და, განსაკუთრებით, ახალი აღთქმის ენაში, ამგვარი წინადადების სახეები რედუცირდა (Mayser 84-92; Blass/Debrunner/Rehkopf 301-306). ძველი აღთქმის ბერძნულ თარგმანში კი, ორიგინალის ენის გავლენის გამო, სპეციფიკური ფორმა შეიძინა.

პირობითი წინადადების ის სახე, რომელიც განსაკუთრებით ხშირია „ლევიტელში“, გამოხატავს გარკვეული პირობის მოსალოდნელ შედეგს. იგი შემდეგნაირად არის შედგენილი: დამოკიდებული წინადადება (პროტასისი), რომელიც პირობაა მოცემული, წინადადების პირველ ნაწილს წარმოადგენს. იგი, როგორც წესი, *ἐάν* კავშირით იწყება, რომელიც კავშირებით კილოში – კონიუნქტივში (უმეტესად პრეზენსის ან აორისტიკისა) მდგარ ზმნას უკავშირდება. მეორე ნაწილი – მთავარი წინადადება (აპოდოსისი), რომელიც გამოხატავს შედეგს, მოსდევს დამოკიდებულს და, ძირითადად, მაკავშირებელი სიტყვის გარეშე არის ხოლმე წარმოდგენილი. მისი შემასმენელი თხრობით კილოში – ინდიკატივში (უმეტესად ფუტურუმისა) დგას. მარტივ შემთხვევაში, ამგვარი პირობითი კონსტრუქციის წინადადებები არც თარგმნისა და არც გაგების სირთულეს არ წარმოადგენენ, მაგ.:

20:9 *ἐάν* (C) et alii) *ἀνθρώπος ἀνθρώπος* *ὅς* *ἐάν* *κακῶς* *εἴπῃ* *τὸν* *πατέρα* *αὐτοῦ* *ἢ* *τῆς* *μητέρα* *αὐτοῦ*, *θανάτῳ* (> C⁴¹⁷ Lat Ruf Lev XI 2) *θανάτου*σ¹შ²შ³] *უკუეთუ* *კაცმან* *ბოროტი* *ჰრქუას* *მამასა* *თჳსსა* *ანუ* *დედასა* *თჳსსა*, *მოკუედინ*¹ *Geo*²; *უკუეთუ* *კაცმან* *ბოროტი* *ჰრქუას* *მამასა* *თჳსსა* *გინა* *დედასა* *თჳსსა*, *სიკუდილით* *მოკუედინ* *Geo*¹. როგორც ვხედავთ, თავად პირობითი კონსტრუქცია ძველ და გელათურ თარგმანში ერთნაირადაა გადმოტანილი: *ἐάν*-ს *უკუეთუ* კავშირი შეესაბამება, დამოკიდებული წინადადების აორისტიკის კონიუნქტივს – II კავშირებითი, ხოლო მთავარი წინადადების პრეზენსის იმპერატივს – II ბრძანებითი.

მაგრამ, უმეტეს შემთხვევაში, პირობითი წინადადებები, რომლებიც „ლევიტელთა“ წიგნის ბერძნულ თარგმანში გვხვდება, სინტაქსური კონსტრუქციების უაღრესად რთული ნაკრებია: პროტასისი ხშირ შემთხვევაში თავად წარმოადგენს რთულ წინადადებას: ჰიპოტაქსურს და/ან პარატაქსულს, რომლებიც, თავის მხრივ, გართულებულია უპირო (ინფინიტური) კონსტრუქციებით და ჩართული (პარენტეზული) წინადადებით. ასევე, რთული წინადადებით შეიძლება იყოს წარმოდგენილი აპოდოსისიც, თუმცა, ამ უკანასკნელის უმთავრესი, თავად ბერძნულისთვის და, მით უფრო, ქართულისათვის არაბუნებრივი მახასიათებელი ისაა, რომ და კავშირით იწყება, რომელიც, ფაქტიურად, სემანტიკისაგან დაცლილია როგორც ბერძნულ, ისე ქართულ წინადადებაში. ქართველი მთარგმნელები – ადრეულიცა და გელათელიც – ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში სხვადასხვაგვარად ეკიდებიან ამგვარი წინადადებების გადმოტანას. იმისათვის, რომ უკეთ გავერკვეთ ქართველ მთარგმნელთა წინაშე მდგარ ამოცანებში და შევაფასოთ მათ მიერ ნაპოვნი გამოსავალი, სხვადასხვა ტიპის პირობითი წინადადება შევარჩიე.

პროტასისი რთული ქვენყობილი წინადადება

20:4 *ἐάν* *δὲ* *ὑπερόψει* *ὑπερίδωσιν* *οἱ* *ἀπόχθονες* *τῆς* *γῆς* *τοῖς* *ὀφθαλμοῖς* *αὐτῶν* *ἀπὸ* *τοῦ* *ἀνθρώπου* *ἐκείνου*, *ἐν* *τῷ* *δὲ* *ὑπῆναι* *αὐτὸν* *τοῦ* *σπέρματος* *αὐτοῦ* *ἄρχοντι* *τοῦ* *μὴ* *ἀποκτεῖναι* *αὐτόν* (5) *καὶ* *ἐπιστήσω* *τὸ* *πρόσωπόν* *μου* *ἐπὶ* *τὸν* *ἀνθρώπον* *ἐκείνον*²

- 1 გელათელი მთარგმნელი, ისევე, როგორც მისი კატენური რეცენზიის ბერძნული დედანი (C⁴¹⁷), გამოტოვებს პარონომასიული წყვილის ერთ-ერთ წევრს: *θανάτῳ* – *სიკუდილით*.
- 2 ბერძნული ტექსტის თარგმანი ასეთია (ფრჩხილებში ვიძლევი სიტყვასიტყვით თარგმანს): *ხოლო, თუკი მინის მკვიდრები (ავტოქტონური მოსახლეობა) არ შეიმჩნ-*

Geo²: ხოლო უკეთეს მირიდებით მიარიდნენ მკვდრთა მის ქუეყანისათა თუალნი მათნი კაცისა მისგან, მი-რაჲ-ს-ცემდა იგი თესლსა თჳსსა მთავარსა, არა მოკლვად მისსა, (5) და დავამტკიცო პირი ჩემი კაცსა მას ზედა;

Geo¹: უკეთეს უგულებით უგულებელ-ყონ თუალითა მათითა მკვდრთა მათ ქუეყანისათა კაცისა მისთვის, რომელმან მისცა ნათესავი თჳსი მთავარსა, და არა მოკლან იგი, (5) და დავამტკიცო პირი ჩემი კაცსა მას ზედა.

1. პროტასისი – დამოკიდებული წინადადება – თავის მხრივ, შედგება მთავარი და ორი დამოკიდებული წინადადებისაგან:

1. მთავარი წინადადება (ἡπερόψει ἡπερίδωσιν οἱ ἀπτόχθινες ... τοῖς ὀφθαλμοῖς ... ἄπο τοῦ ἀσπίρατου) იდიომითაა გამოხატული: ერთი მნიშვნელობის მქონე სხვადასხვა ძირისაგან შემდგარი პარონომასიული წყვილი (ἡπερόψει ἡπερίδωσιν) პირდაპირი ობიექტის სემანტიკის მქონე ἄπο წინდებულიან არსებით სახელთან (ἄπο τοῦ ἀσπίρατου) არის დაკავშირებული. ეს, ბერძნულისათვის სრულიად უცხო კონსტრუქცია, ფორმალური სიზუსტით ასახავს ებრაული დედნის წინდებუ-ლიან ფორმას (שִׂיִּיִּיִּי). ძველი ქართველი მთარგმნელი ცდილობს, ეს ფრაზა ფორმალური სიზუსტით გადმოიტანოს: 1. პარონომასიული წყვილისთვის ჩვეულ ეკვივალენტს – ერთი ძირის მქონე მოქმედებითი დასმულ სახელს და პირიან ზმნას იყენებს (უკეთეს უგულებით უგულებელ-ყონ), 2. დატივში მდგარი ირიბი ობიექტი (τοῖς ὀφθαλμοῖς), როგორც ჩანს, ესმის როგორც *dativus instrumenti* და, შესაბამისად, მოქმედებითი ბრუნვით გადმოაქვს ((უგულებელ-ყონ) ... თუალითა), 3. ცდილობს ასახოს წინდებულები (ἄπο), თუმცა, უცვლის მას მნიშვნელობას და -თვის თანდებულებით გადმოაქვს ((უგულებელ-ყონ) ... კაცისა მისთვის). 4. მიუხედავად ფორმალური სიზუსტისა კენ სწრაფვისა, მთარგმნელი ადგილს უცვლის სუბიექტს (მკვდრთა), აშორებს მას შემასმენელს და, საბოლოოდ, ქართულისათვის სრულიად არაბუნებრივი წინადადება იქმნება: უკეთეს უგულებით უგულებელ-ყონ თუალითა ... მკვდრთა ... კაცისა მისთვის.

გელათურ თარგმანში 1. პარონომასიული წყვილი ძველ თარგმანში აპრო-ბირებული ეკვივალენტით არის გადმოტანილი და მხოლოდ ლექსიკურად არის შეცვლილი. რაც შეეხება კონსტრუქციის სხვა დეტალებს: 2. სუბიექტს თავისი ადგილი უნარჩუნდება – შემასმენლის შემდგომ, 3. დატივში მდგარი სახელი ირიბ დამატებად გადმოდის და 4. წინდებულებიანი კონსტრუქცია ც ფორმალური და სემანტიკური სიზუსტით არის ასახული – -გან თანდებულებით: უკეთეს მი-რიდებით მიარიდნენ მკვდრთა ... თუალნი ... კაცისა მისგან.

პროტასისს ორი უპირო კონსტრუქცია მოსდევს, რომლებიც მას აზუს-ტებენ დროისა და მიზნის თვალსაზრისით. ე.ი., დამოკიდებული წინადადება, თავის მხრივ, თავად არის მთავარი წინადადება ორი სხვა, ინფინიტიური კონ-სტრუქციით წარმოდგენილი დამოკიდებული წინადადებისთვის. მთარგმნელის წინაშე მდგარი სირთულე სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ სწორად ასახოს მიმართებები წინადადებებს შორის. ეს მიმართებები, ფორმალური თვალსაზ-რისით, არც ბერძნულშია ერთმნიშვნელოვანი და მხოლოდ ტექსტის შინაარ-სობლივი ანალიზის შედეგად დგინდება.

ნევენ (თვალს მოარიდებენ) იმ კაცს, როდესაც იგი თავისი შთამომავლისგან (თე-სლისგან) მიუტანს მთავარს (იგულისხმება კერპი - მოლოქი, ა.ხ.) და არ მოკლავენ მას (ე.ი. მოლოქისთვის მსხვერპლის მიმტანს - ა.ხ.) (რათა არ მოკლან იგი), და გან-ვურისხდები იმ კაცს (დავადგენ პირს ჩემსას იმ კაცზე). მუხლების ინტერპრეტაცია იხ. Wevers, 316-317; La Bible d'Alexandrie, 3, 173.

პირველი კონსტრუქცია წარმოადგენს არტიკლიან, გასუბსტანტივებულ პრეზენსის ინფინიტივს, რომელსაც წინდებული დაერთვის (*ἐν τῷ + inf.*) და *acc-*ში მდგარი სუბიექტი და *dat.*-ში მდგარი ობიექტი შეეწყობა: *ἐν τῷ θύσῃ αὐτὸν τὸν σπέρματος... ἄρχουσι*. კლასიკურ ბერძნულში ეს *ἐν τῷ + inf.* კონსტრუქცია იშვიათია (Aalto, 1953:33-36), ძველი და ახალი აღთქმის ბერძნულში კი, ებრაული *כּ + inf.* *cstr.* ანალოგიით, ინტენსიურად გამოიყენება (Soisalon-Soininen, 80-82), საკმაოდ ხშირია აგრეთვე ქრისტიანულ ბერძნულ ლიტერატურაშიც. *ἐν τῷ + praes. inf.* დურატიული დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების ფარდია, რომელსაც ატიკურ ბერძნულში ან დამოკიდებული წინადადება, ან პარტიციპიუმი გამოხატავს (Blass/Debrunner/Rehkopf, 333-334). სწორედ ამ მნიშვნელობითაა გადმოტანილი იგი გელათურშიც ((*მი-რაჲ-სცემდა*) *თესლსა თვსსა მთავარსა*). ძველ მთარგმნელს ეს, ბერძნულისათვის უჩვეულო კონსტრუქცია, სხვაგვარად ესმის და მას განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებას¹ შეუსატყვისებს (*რომელმან მისცა*). რაც შეეხება გამოყოფით გენეტივს, რომელიც ასევე, ებრაიზებული ბერძნულისთვისაა დამახასიათებელი – *θύσῃ ... τὸν σπέρματος* (გენეტივი *θύσῃ-სთან* იხ. Blass/Debrunner/Rehkopf, 139), იგი ორივე თარგმანში ერთნაირად, ფორმალური სიზუსტით კი არ არის გადმოტანილი (მაგ., ნათ. ბრუნვით), ანდა გრამატიკული კონსტრუქციის მნიშვნელობიდან ამოსვლით (მაგ. -*გან თანდებულით*), არამედ ქართული ენის ბუნების გათვალისწინებით – როგორც პირდაპირი ობიექტი: *მი-რაჲ-სცემდა თესლსა Geo²; მისცა ნათესავი Geo¹*.

მეორე კონსტრუქციას *gen.*-ში მდგარი არტიკლიანი ინფინიტივი ქმნის (*τὸν + inf.*), რომელსაც *acc-*ში მდგარი ობიექტი დაერთვის (*τὸν μὴ ἀποκτεῖναι αὐτὸν*) და პროტასისის შემასმენელთან (*ὑπερῖδωσι*) დაკავშირებულ მიზნის გარემოებას გამოხატავს.² გელათურში ეს კონსტრუქცია ჩვეული ფორმალური ეკვივალენტით, ასევე, უპირო კონსტრუქციით – ვითარებითი დასმული მასდარით გადმოდის (*არა მოკლვად მისსა*), მაგრამ ფორმალური სიზუსტე აზრს ბუნდოვანს ხდის: გაურკვეველია, რომელ შემასმენელს უკავშირდება ეს სანყისი – უშუალოდ წინამავალ *მი-რაჲ-სცემდა-ს* თუ მთავარი წინადადების *მიარიდნენ-ს*. ძველი თარგმანი დედნის ადაპტირებას ახდენს საკუთარ ენასთან როგორც ფორმალური, ისე შინაარსობლივი თვალსაზრისით: ინფინიტივი პირიანი ზმნით გადმოაქვს და შერწყმულ წინადადებას ქმნის (*უგულებელ-ყონ ... და არა მოკლან იგი*).

II. აპოდოსისი, რომელიც პროტასისში მოცემული პირობის შედეგს გამოხატავს, ებრაულის შესაბამისად და ბერძნული ენისთვის შეუსაბამოდ, მაერთებელი კავშირით – *καί-თი* იწყება. პროტასისთან დასაკავშირებლად *καί-ს* ხმარება სეპტუაგინტას ენის თავისებურებაა და ქართულში ეს თავისებურება ასახულია: ორივე ქართული ვერსია დამოკიდებულ წინადადებას ასევე, და კავშირით იწყებს. ღმერთის მუქარა – შედეგი ღვთის ნების არ შესრულებისა – გავრცელებული ებრაისტული ფორმულით (*ἐπιστήσα τὸ πρὸς αὐτὸν μὴ ἐπί*)³ არის გამოხატული. ისევე, როგორც სხვა შემთხვევებში, ეს ფორმულა ორივე ქარ-

1 ქართულის ეს კონსტრუქცია, ჩვეულებრივ, აქტიური გვარის მიმღობურ კონსტრუქციას შეესაბამება ხოლმე ბერძნულში.

2 „თვალს არიდებენ კაცის საქციელს..., რათა არ მოკლან იგი.“

3 მუქარის ეს ფორმულა კიდევ რამდენჯერმეა ნახმარი ლევიტელეში (17:10; 20:3,5,6; 26:17) და ქართულ თარგმანებში ყოველთვის ფორმალური სიზუსტითაა გადმოტანილი.

თულ თარგმანში სემანტიკურად კი არ გადმოიცემა, არამედ ფორმალური სი-
ზუსტით: და დავამტკიცო პირი ჩემი კაცსა მას ზედა. გელათელი მთარგმნელის
პოზიცია აქაც მკვეთრადაა გამოხატული: ძველი თარგმანის ჩანაცვლება ახ-
ლით მისი თვითმიზანი არ არის. როდესაც ეს თარგმანი ფორმალურდ ზუსტია,
გელათელ მთარგმნელს არავითარი შესწორება არ შეაქვს მასში.

პროტასისი რთული თანწყობილი წინადადებისგან შედგება

13:18-20. (18) καὶ σὰρξ ἐὰν γένηται ἐν τῷ δέρματι αὐτοῦ ἔλκος καὶ ὑγιασθῆ (19) καὶ
γένηται ἐν τῷ τόπῳ τοῦ ἔλκους οὐκ ἔστι λευκὴ ἢ τηλαυγὴς λευκαίνουσα ἢ πυρρίζουσα, καὶ
ὀφθήσεται τῷ ἱερεῖ (20) καὶ ὅψεται ὁ ἱερεὺς, καὶ ἰδὼς ἢ ὅψις ταπεινότερα τοῦ δέρματος,
καὶ ἢ θριξ ἀπὸ τῆς μετέβαλεν εἰς λευκὴν, καὶ μianεῖ αὐτὸν ὁ ἱερεὺς ἴεπρα ἔστιν ἐν τῷ ἔλκει
ἐξήγησεν¹

Geo¹ უკუეთუ იქმნეს ჯორცსა ცყავისა მისისასა ნუთხი და განმრთელდეს.
(19) და იქმნეს ადგილსა ნუთხისასა ბრძკლი სპეტაკი ანუ ბზინვარე მოთეთრედ
გინა მოწითლედ, და ერუენოს მღდელსა (20) და იხილოს მღდელმან, და აჰა,
შესახედავი უმდაბლეს არს ცყავისა და თმა მისი – გარდაცვალებულ თეთრად,
და შეგინებულად შეჰრაცხოს იგი მღდელმან: ნიში კეთროვნებისა არს, ნუთხისა
მიერ აღყუანა.

Geo² უკეთუ იყოს ჯორცისა ცყავისა მისისასა წყლულება იგი რამე და
განცოცხლდეს. (19) და იყოს ადგილსა მას წყლულებისასა ბრძკლი სპეტაკი
გინა ბრწყინვალე მოთეთრედ გინა მოწითლედ, ერუენოს იგი მღდელსა მას. (20)
და იხილოს იგი მღდელმან მან და აჰა ესერა, პირი მისი უმდაბლე ცყავისა მის
და თმა მისი გარდაიქცა თეთრად, და შეგინებულ-ყოს მღდელმან, რამეთუ
კეთროვანება არს, რამეთუ წყლულსა მას გამოაჩნდა.

1. პროტასისი καὶ-თი შეერთებული პარატაქსული კონსტრუქციით არის
წარმოდგენილი, რომელიც ებრაული კონსტრუქციის – თანამიმდევრობის vav-
ის (vav consecutivum) შესატყვისია: 1. καὶ σὰρξ ἐὰν γένηται ... ἔλκος καὶ ὑγιασθῆ ... 2. καὶ
γένηται ... οὐκ ἔστι λευκὴ ἢ τηλαυγὴς... 4. καὶ ὀφθήσεται τῷ ἱερεῖ 5. καὶ ὅψεται ὁ ἱερεὺς.

ქართულ თარგმანებში ეს ვრცელი თანწყობილი წინადადებები ასევე,
თანწყობილი კონსტრუქციით გადმოიცემა:

1. უკუეთუ იქმნეს ჯორცსა ... ნუთხი და განმრთელდეს 2. და იქმნეს ... ბრძკლი
სპეტაკი ანუ ბზინვარე... 3. და ერუენოს მღდელსა 4. და იხილოს მღდელმან Geo²

1. უკეთუ იყოს ჯორცისა ... წყლულება იგი რამე და განცოცხლდეს 2. და
იყოს ... ბრძკლი სპეტაკი გინა ბრწყინვალე... 3. ერუენოს იგი მღდელსა მას. ... 4.
და იხილოს იგი მღდელმან მან Geo¹

პროტასისის ამ, ერთმანეთის მომდევნო თანწყობილ წინადადებებს
მოსდევს ორი მონაკვეთი (καὶ ἰδὼς ἢ ὅψις ταπεινότερα τοῦ δέρματος καὶ ἢ θριξ ἀπὸ τῆς

1 ახალი ქართული თარგმანი (კვადრატულ ფორმებში ნაგულისხმევი სიტყვებ-
ბია აღდგენილი): და ხორცი, თუკი [იგი] კანზე იქცევა წყლულად და განიკურნება,
და [თუ] წყლულის ადგილას ფურუნკული იქცევა თეთრად ანდა ბრწყინვალედ,
გათეთრებული ანდა განითვლებული (გაცეცხლისფერებული), და [თუ] ენახება
მღვდელს; და [თუ] ნახავს მღვდელი, რომ (და), აჰა, შესახედაობა კანზე ღრმა და
მისი (ე.ი. ნაიარევის - ა.ხ.) თმა გადაქცეულია თეთრად, ნაბილწულად შეჰრაცხავს
(ნაბილწავს) მას მღვდელი: კეთრი არის ნაიარეგში აყვავებული. მუხლების ინტერ-
პრეტაცია იხ. Wevers, 178-179; La Bible d'Alexandrie, 3, 137-138.

μετέβαλεν εις λευκήν), რომლებიც წინებს ისევ *καί* კავშირით უერთდება, მაგრამ სემანტიკურად დამატებით დამოკიდებულ წინადადებას წარმოადგენს (*ნახავს, რომ...*), გადმოტანილს ისევ *καί* კავშირით შეერთებული თანწყობილი წინადადებით (*καί*-ს ხმარება მაქვემდებარებელი კავშირის ფუნქციით, ანდა *ἰδὲ*-სთან ერთად – წინადადების თავში, იხ. Blass/Debrunner/Rehkopf, 368). ქართულ თარგმანებს დედნის შერწყმული, თანწყობილი და ფორმალურად თანწყობილი, მაგრამ სემანტიკურად დამოუკიდებელი წინადადებები გადმოაქვთ არა ქართულისათვის უფრო ბუნებრივად – სემანტიკიდან ამოსვლით, არამედ ისევ ფორმალური სიზუსტის დაცვით და დედნის ფორმალურად ერთგვარი პერიოდების ასახვით ახდენენ მის იმიტაციას (*და აჰა, შესახედავი უმდაბლეს არს ტყავისა და თმაჲ მისი – გარდაცვალებულ თეთრად Geo²; და აჰა ესერა პირი მისი უმდაბლე ტყავისა მის და თმაჲ მისი გარდაიქცა თეთრად Geo¹*).

II. რაც შეეხება აპოდოსისს: ისიც *καί* /და კავშირით იწყება და ამის გამო რთული გამოსარჩევია და კავშირით შეერთებული თანწყობილი წინადადებებით შედგენილი პროტასისისგან. მთავარი წინადადება სამი, ფორმალურად ერთმანეთთან დაუკავშირებელი ნაწილისაგან შედგება: საკუთრივ შედეგისაგან – მღვდლის მოქმედებისგან (*καί ματαίῃ αὐτὸν ὁ ἱερεὺς*), იმ საფუძვლის დასახელებისგან, რომელსაც ეს მოქმედება ეფუძნება – დიაგნოზისაგან (*λέπρα ἐστίν*) და იმ კლინიკის აღწერისგან, რომელსაც დიაგნოზი ეყრდობა (*ἐν τῷ ἔλαει ἔξήσθησεν*). გელათური ფორმალურად მიჰყვება დედანს: არ ცდილობს წინადადებებს შორის ლოგიკური კავშირების ექსპლიციტურ ასახვას: და შეგინებულად შეჰრაცხოს იგი მღვდელმან: *ნიში კეთროვნებისაჲ არს, წუთხისა მიერ აღყუავნა Geo²*; ძველი თარგმანი კი მინიმალური ცვლილებებით – წინადადებებს შორის კავშირების აღდგენით ცდილობს ერთმანეთს დაუკავშიროს წინადადებები: და შეგინებულ-ყოს მღვდელმან, *რამეთუ კეთროვანებაჲ არს, რამეთუ ნყლულსა მას გამოაჩნდა Geo¹*. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ სხვადასხვაგვარ დამოკიდებულებას იჩენენ მთარგმნელები ლექსიკის გადმოტანის დროსაც: *ἔξήσθησεν* გელათური ე.წ. ეტიმოლოგიურ თარგმანს აკეთებს (*ἀνθός* (ყვავილი) > *ἀνθήα* (აღყუავნა), ძველი კი – კონტექსტიდან ამოდის (*გამოაჩნდა*). კიდევ ერთი საინტერესო განსხვავება ძველ და გელათურ თარგმანს შორის *ἐν τῷ* კონსტრუქციის გადმოტანაა: უნდა ითქვას, რომ ამ კონსტრუქციაში *ἐν* წინდებულის გაგება და მისი გადმოტანისას არჩევანი ინსტრუმენტალისსა თუ ლოკატივის შორის პრობლემატურია არა მხოლოდ ქართული თარგმანებისთვის. მოცემულ შემთხვევაში გელათური თარგმანი ინსტრუმენტალისის მნიშვნელობით იგებს *ἐν* წინდებულს და მიერ თანდებულობით გადმოაქვს იგი, ძველ მთარგმნელს კი იგივე წინდებულობით ლოკატივის მნიშვნელობით ესმის და მიცემითს (ადგილობითს) შეუსატყვისებს.

პროტასისი ნომინალური წინადადებაჲ,

პროტასისი და აპოდოსისი ერთმანეთთან კავშირით არ არიან შეერთებული

3:6 *ἐὰν δὲ ἀπὸ τῶν προβάτων τὸ δῆρον αὐτοῦ, მსσίαν σατηρίου τῷ χυρίῳ, ἄρσεν ἢ θῆλυ, ἄμῃμῃν προσοίσει αὐτῷ¹*

1 *თუ ცხოვართავანი[ა] მისი ძღვენი უფლისთვის მაცხოვარების სამსხვერპლოდ, მამრი თუ მდედრი, უბინო შენიროს იგი; ანდა – თუ ცხოვართავან [მიუყვანს] ძღვენად მაცხოვარების მსხვერპლად უფალს, მამრს თუ მდედრს, უბინო შენიროს იგი. მუხლების ინტერპრეტაცია იხ. Wevers, 25-27; La Bible d'Alexandrie, 3, 92. იხ. ასეთივე კონსტრუქცია 3:1 *ἐὰν δὲ მსσία σατηρίου τὸ δῆρον αὐτοῦ τῷ χυρίῳ*] ხოლო უკუეთუ*

Geo² უკუეთუ ცხოვართაგან ძღუენი მისი, მსხუერპლი მაცხოვარებისაჲ უფალსა, ნულეტრი ანუ მდედრი, უბინოჲ შენიროს იგი

Geo¹ უკუეთუ ცხოვართაგან იყოს მსხუერპლი იგი მისი ღმრთისა საცხოვრებლად მისა, ვერძი გინათუ ნეზჲ, უბინოჲ მოიბას იგი.

I. მოცემულ შემთხვევაში პროტასისის გადმოტანის სირთულე, უპირველეს ყოვლისა, ისაა, რომ უპირო წინადადებით არის წარმოდგენილი. გელათურ თარგმანს ეს უპირო წინადადება ფორმალური სიზუსტით, ასევე, უშემასმენელოდ გადმოაქვს, განსხვავებით ძველი თარგმანისაგან, რომელიც მეშველ ზმნას აღადგენს: *უკუეთუ ცხოვართაგან იყოს მსხუერპლი იგი.*

თარგმნის სხვა სირთულეს ქმნის წინადადებაში მაკავშირებელი სიტყვის გარეშე ჩართული „ძღვენის“ ორი სხვადასხვაგვარი განსაზღვრება: ერთი მხრივ, ესაა განსაზღვრება, რომელიც აკონკრეტებს ძღვენის სახეს (*მსία σαρῆισ τῆ χარῆ*) – უფლისათვის შენირული „მაცხოვარების მსხვერპლი“ და, მეორე მხრივ, თავად შესანიშნავი ცხოველის სქესის განსაზღვრება (*ἄρσεν ἢ θῆλυ*). გელათელი მთარგმნელი არ ცდილობს ამ განსაზღვრებების საზღვრულთან დაკავშირებას ქართულისათვის მოსახერხებელი და გასაგებად ნათელი ფორმით. ასევე, ფორმალური სიზუსტით – მყარი ეკვივალენტით არის გადმოტანილი მსხვერპლის ერთ-ერთი სახეობის გამომხატველი ფორმულა – *მსία σαρῆισ*] *მსხუერპლი მაცხოვარებისაჲ*. რაც შეეხება ძველ თარგმანს, აქ პროტასისი თავისი ჩართული განსაზღვრებით, ერთ სეგმენტად არის თარგმნილი: ფორმულა *მსία σαρῆισ* აქაც ისევე, როგორც ლევიტელთას სხვა ადგილებში¹, კონტექსტის შესაბამისად არის თარგმნილი.

II. წინა მაგალითებისაგან განსხვავებით, უკანასკნელ შემთხვევაში აპოდოსისი პროტასისთან კავშირით არაა შეერთებული. მას ზედსართავი სახელი (*ἄμασ*) იწყებს, რომელიც პროტასისის სუბიექტის, τὸ δῆριον-ის მსაზღვრელია, მაგრამ რადგანაც *ἄρσεν ἢ θῆλυ*-საც ეთანხმება ბრუნვაში, მათ მსაზღვრელადაც შეიძლება იქნას გაგებულნი. გელათელი მთარგმნელი, ისევე, როგორც ძველი თარგმანი, როგორცა ჩანს, ერიდება ტექსტის ინტერპრეტაციას და ბერძნულის კალკირების გზით ამ, ორგვარი გაგების საშუალებას ტოვებს.

ბერძნული პირობით წინადადებების განხილული მაგალითები – ტიპური თავისი სირთულით – მეტყველებენ იმ გავლენაზე, რომელსაც ორიგინალის ენა ახდენდა თარგმანის ენაზე. ეს გავლენა შედეგია ორიგინალის პირდაპირი იმიტაციისა, რომელიც სრულიად გააზრებული ჩანს როგორც ძველ, ისე გელათურ თარგმანში. ამგვარ იმიტაციას – სიტყვასიტყვით თარგმანს მთარგმნელი სწორედ რთული, ქართულისათვის (ისევე, როგორც ბერძნულისათვის) უცხო გრამატიკული კონსტრუქციებისა თუ იდიომატიკის შემთხვევაში, ორიგინალის ბუნდოვანების შემთხვევაში მიმართავს: არც ძველი და არც გელათელი მთარგმნელი არ ცდილობს დედნის ბუნდოვანება გასაგები შინაარსითა და ქართულისათვის ბუნებრივი ფორმით შეცვალოს. დედნისგან გადახვევები (თუ, რასაკვირველია, ეს გადახვევები მთარგმნელისგან მომდინარეობს და არა გადამწერებისგან) სპორადული ხასიათისაა და საეჭვოა ასახავდეს მთარგმნელის სწრაფვას ტექსტში სინათლის შეტანისკენ ანდა „კარგი ქართულის“ შესაბამისი

მსხუერპლსა მაცხოვარებისასა ძღუნად მისსა უფალსა ეო²; შდრ უკუეთუ შესანიშნავი ცხოვრებისაჲ იყოს მსხუერპლი იგი მისი ღმრთისა ეო¹.

1 იხ., მაგ. ამავე და მომდევნო თავში: 3:1,3,9; 4:10,26,31,35.

სტილის შექმნისკენ. მთარგმნელთა ამგვარი პოზიცია – ორიენტაცია დედანზე და, შესაბამისად, მკითხველის იძულება თავად გაერკვეს ნეიტრალურად და არა ინტერპრეტაციულად გადმოტანილ ტექსტის ნიუანსებში, აიძულებს ენას, მოახდინოს სხვადასხვა ტიპის ენობრივი მოდელის აპრობირება. საბოლოო ჯამში, სწორედ ამგვარი „ვარჯიში“ ენისა, მიმართული რთული აზრის ნიუანსური გამოხატვისკენ, იმისგან დამოუკიდებლად, დამკვიდრდება თუ არა კონკრეტულ მოდელი ენაში, აცოცხლებს მის შემოქმედებით რესურსებს და ანვითარებს მის გამომსახველობით საშუალებებს.

ლიტერატურა

- დანელია 1998** – კ. დანელია, ნარკვევები ქართული სამწერლო ენის იტორიიდან, 1, თბილისი, 1998;
- დობორჯგინიძე 2012** – ნ. დობორჯგინიძე, ლიგვისტურ-ჰერმენევტიკული მეტატექსტები, თბილისი, 2012;
- მელიქიშვილი 1975** – დ. მელიქიშვილი, იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შრომათა ენა და სტილი, თბილისი, 1975;
- მელიქიშვილი 1999** – დ. მელიქიშვილი, ძველი ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ ტერმინოლოგიის ისტორიიდან, თბილისი, 1999;
- Aalto 1953** – A. Pentti, Studien zur Geschichte des Infinitivs im Griechischen, Helsinki, 1953;
- Blass/Debrunner/Rehkopf 1990** – Friedrich Blass, Albert Debrunner, Friedrich Rehkopf, Grammatik des neutestamentlichen Griechisch, Vandenhoeck & Ruprecht, 17. Aufl, Goettingen, 1990;
- Kühner/Gerth 1904** – Raphael Kühner, Bernhard Gerth, Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache, 2. Teil, Satzlehre, Hannover und Leipzig, 1904;
- La Bible d’Alexandrie 1988** – La Bible d’Alexandrie, 3, Le Lévitique, par Paul Harlé et Didier Pralon, Paris, 1988;
- Mayser 1970** – Edwin Mayser, Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit. Mit Einschluss der gleichzeitigen Ostraka und der in Ägypten verfassten Inschriften, II 3, Nachdruck 1970;
- Schwyzler 1988** – Eduard Schwyzler, Griechische Grammatik Bd. 2: Syntax und syntaktische Stilistik, 5. Aufl., Muenchen, 1988;
- Soisalon-Soininen 1965** – Ilmari Soisalon-Soininen, Die Infinitive in der Septuaginta, Helsinki, 1965;
- Wevers 1977** – John William Wevers, Notes on the Greek Text of Leviticus. Society of Biblical Literature Septuagint and Cognate Studies, no. 44. Atlanta: Scholars Press, 1997.

შემოკლებები:

- Geo¹**: ლევიტელთა წიგნის ძველი, ე.წ. ოშკური ტიპის თარგმანი, დაცული ოშკის ბიბლიაში (ათონი, ივირონი, Ath. 1), კ. კეკელიძის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ხელნაწერებში: H 1207, A51, ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ხელნაწერში k 28;
- Geo²**: ლევიტელთა წიგნის ე.წ. გელთური ტიპის თარგმანი, დაცული კ. კეკელიძის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის კატენურ ხელნაწერებში – A 1108, Q 1152.